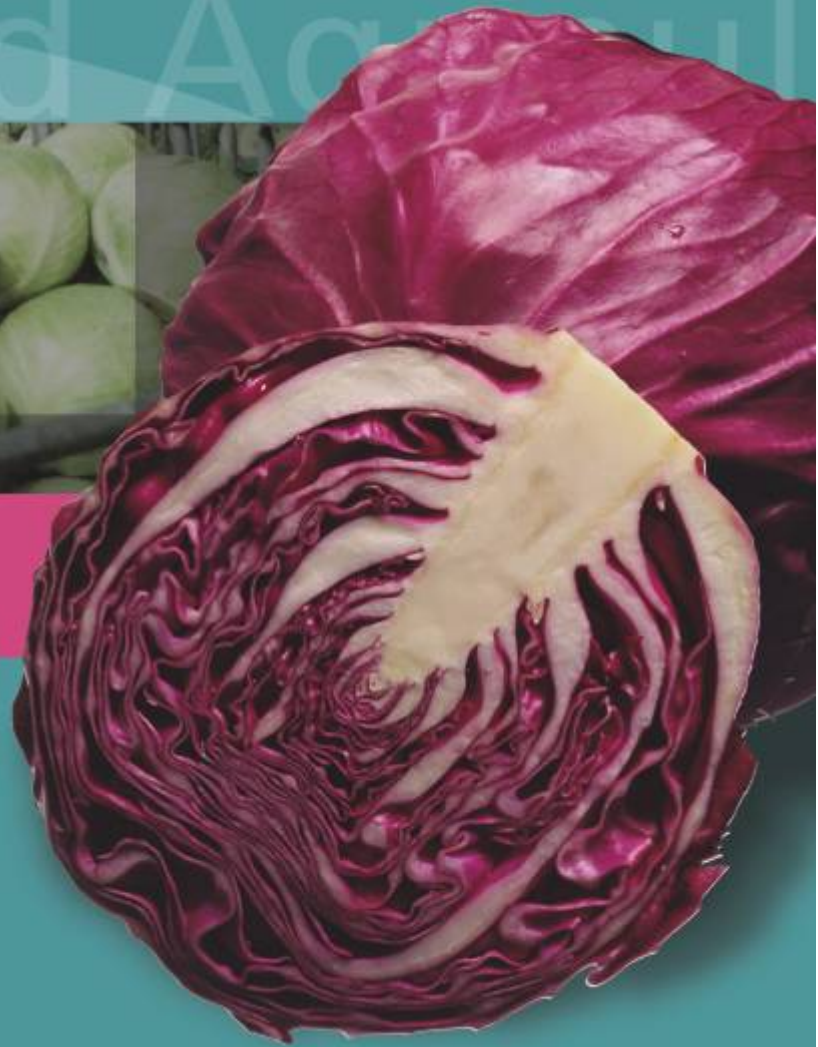

Food and Agriculture

Kupus

Karfiol

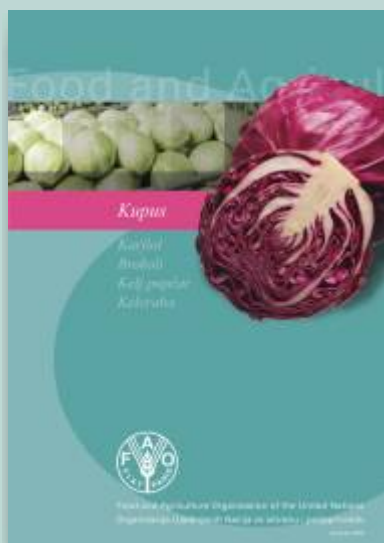
Brokoli

Kelj pupčar

Keleraba

Food and Agriculture Organization of the United Nations
Organizacija Ujedinjenih Nacija za ishranu i poljoprivredu

Kupus, karfiol, brokoli, kelj pupčar i keleraba

Autori:

*Tom Thorogood, Goran Janjić, Simo Bundalo,
Pascal Bernardoni, Đorđe Moravčević, Bojan Marčić, Goran Živkov,
Keith Morris, Janet Morris, Tom Millan, Olivera Jordanović
Radenko Blagojević*

Izdavač:

**FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS
ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NACIJA ZA ISHRANU I POLJOPRIVREDU**

Donors:

*Governments of the Kingdom of the Netherlands and
of the Kingdom of Norway*

*Zahvaljujemo se poljoprivrednim proizvođačima koji su svojim iskustvom
pomogli izradu ove brošure*

Štampa: Lavalu

Dizajn i priprema za štampu: Milan Novičić

Coordination Office for the Serbia and Montenegro

*Žarka Marinovića 2, 11000 Beograd,
Tel: 011/ 661-713, 661-892*

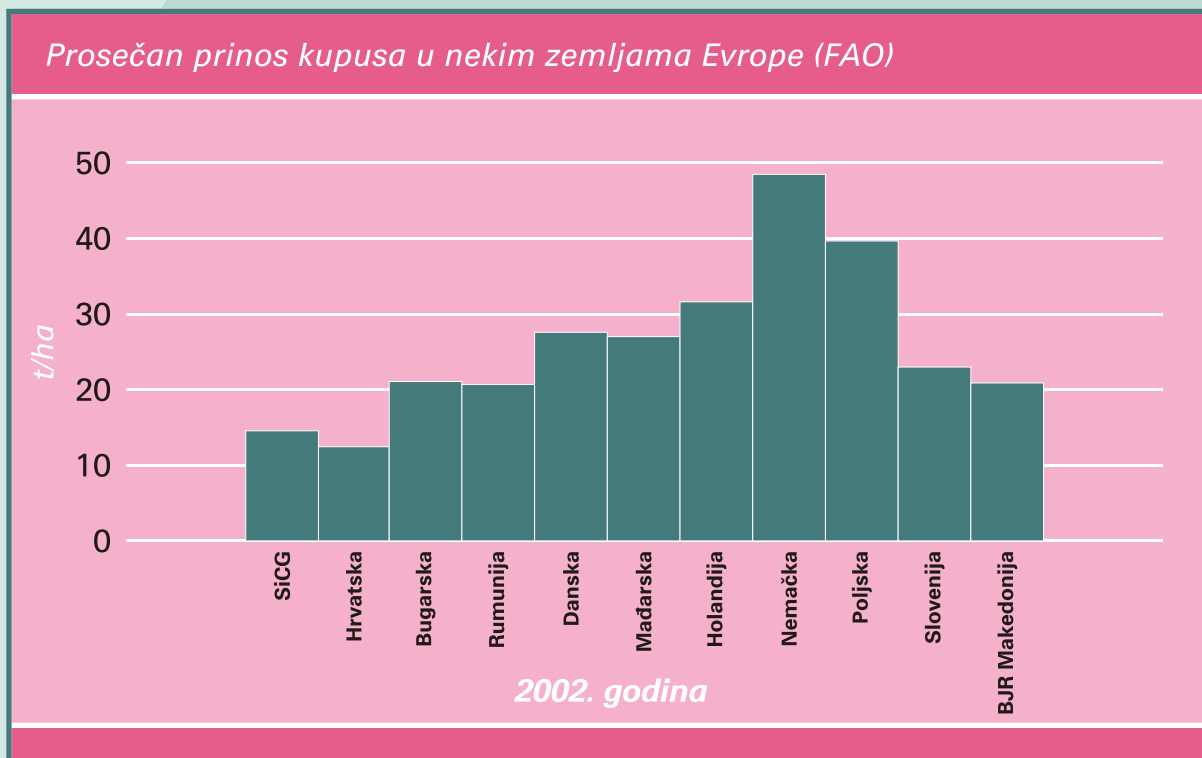
Osnovni podaci

Značaj

- Kupus predstavlja ukusno povrće,
- Odličnog je hemijskog sastava,
- Može se koristiti svež, ukiseljen, sušen,
- Na trpezi je cele godine.

Rasprostranjenost

- Veoma rasprostranjena kultura,
- Gaji se gotovo u celom svetu,
- Kod nas se gaji skoro u svim krajevima,
- U Srbiji se kupus seje na oko 25 000 hektara.

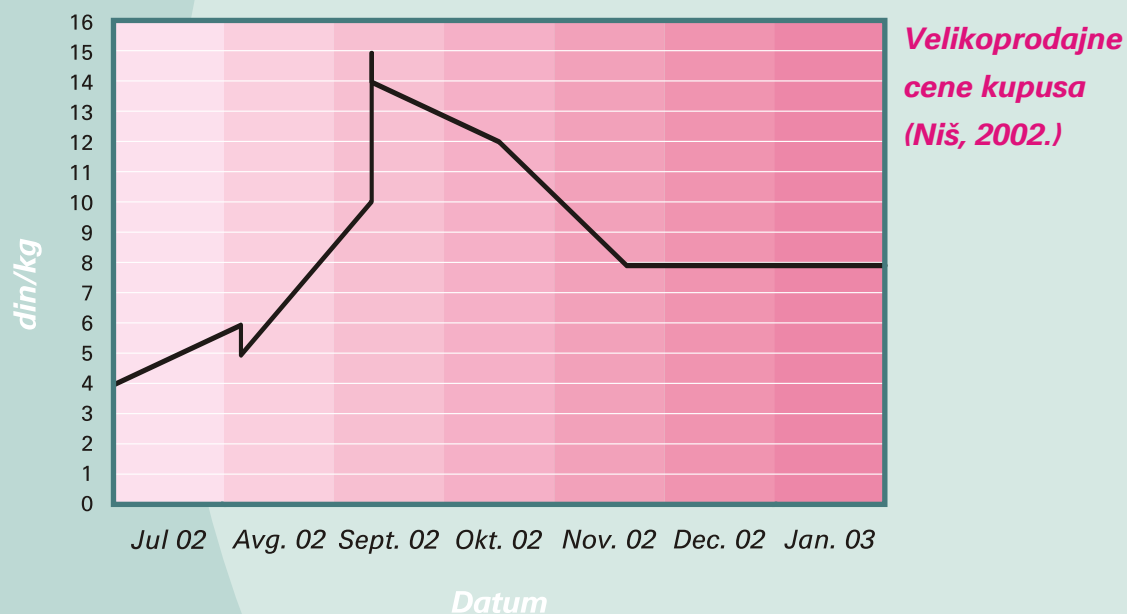
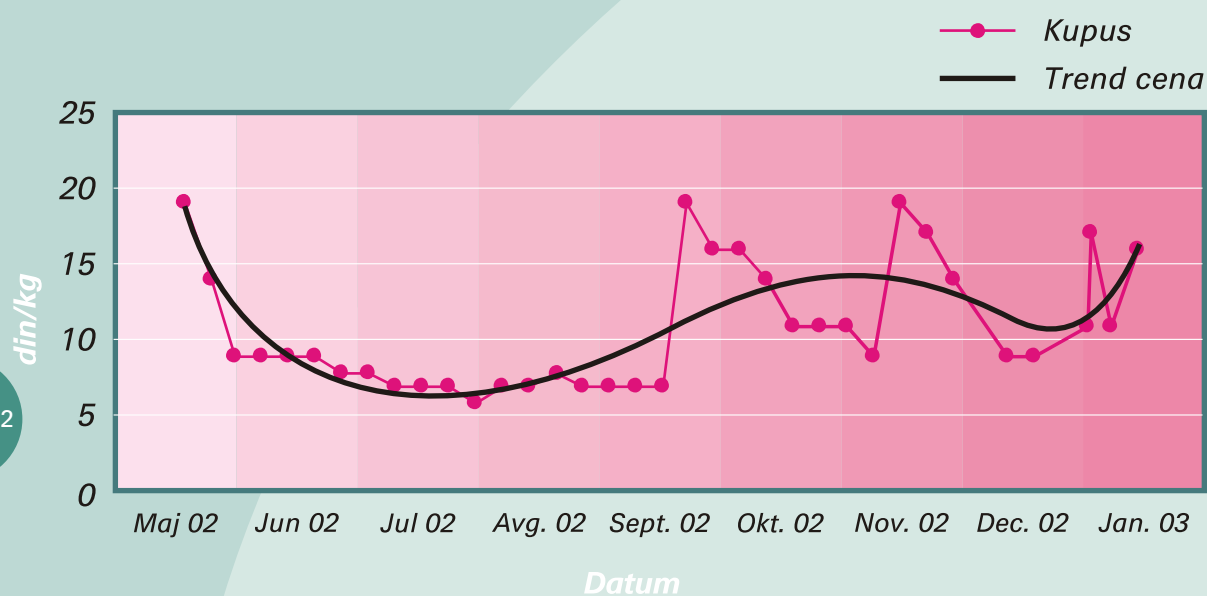

Tržište i marketing

Unapredite Vašu proizvodnju:

- Planirajte gde ćete prodati,
- Planirajte ranu ili kasnu proizvodnju,
- Vodite dnevnik proizvodnje,
- Specijalizujte proizvodnju / budite prepoznatljivi.

Uslovi uspevanja

Zemljište

Lakša zemljišta pogoduju ranim sortama, dok teža, zbijenija, koja duže drže vlagu, odgovaraju kasnim sortama kupusa. Slabo kisela zemljišta, pH 5,5-6,5, najbolja su za većinu sorata i hibrida kupusa.

Toplota

- Ima skromne temperaturne zahteve,
- Podnosi kratkotrajne mrazeve i do -10°C (sortna karakteristika),
- Rane sorte su nešto osetljivije i izmrzavaju na oko -3°C ,
- Seme klija na 4°C ,
- Temperature iznad 25°C negativno utiču na rast i razviće.

Plodored

- Na istoj njivi kupus ne treba gajiti najmanje 4 godine,
- Dobro se uklapa u plodorednu šemu,
- Dobri predusevi za kupus su leguminoze, trave, krompir, strna žita...,
- Kupus je dobar predusev za sve povrtarske kulture,
- Daje dobre rezultate kada se đubri stajnjakom.

Navodnjavanje

Obavezna agrotehnička mera pri proizvodnji kupusa

Potrebe za vodom su velike, posebno u fazi:

- Posle rasađivanja,
- Zavijanja glavice i
- Porasta glavice.

Proizvodnja kupusa iz rasada

Topla leja

Za ranu proizvodnju

- Setva se obavlja sredinom februara,
- Količina semena je 3-5g/m² leje,
- Na 1m² leje može se odgajiti oko 500 biljaka,
- Za zagrevanje leje koristi se najčešće stajnjak.

**Za proizvodnju
jednog hektara
kupusa iz rasada
potrebno je 350-600g
semena.**

Hladna leja

Za jesenju i zimsku potrošnju

- Setva se obavlja u maju i junu mesecu,
- Formiraju se leje širine 120cm na nezakorovljenom, lakom i humusom bogatom zemljištu na kom ranije nisu gajene kupusnjače,
- Potrebno je 3-5g semena/m², 8-10g/m² (pikiran rasad).

Hladna leja

Kako se vrši setva?

- Omaške uz dodatak peska, prekrupe ili cineba (bolje raspoređivanje semena),
- Ručno u redove 6-7x2cm (markeri),
- Ručnom sejalicom u redove,
- Mašinski u kontejnere (rana proizvodnja).

Omaške posejano seme kupusa

Koristiti markere (šablone) radi boljeg rasporeda semena

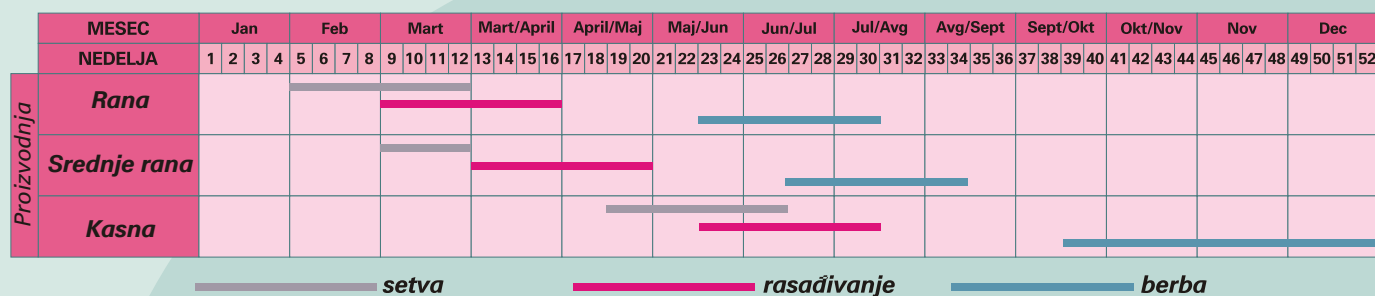

Nega rasada

- Provetravanje tople leje,
- Zalivanje (10-15l vode/m² leje),
- Prihranjivanje (npr. 15g KAN-a/5l vode/m² leje)
 - I prihranjivanje se izvodi kada biljke dobiju prvi stalni list,
 - II prihranjivanje, 10-15 dana nakon prvog,
- Zaštita od bolesti i štetočina,
- Suzbijanje korova.

Planirajte proizvodnju

Postupci i mere pred rasađivanje rasada

- Dan pre rasađivanja rasad kupusa treba dobro zaliti,
- Ukoliko je rasad prerastao i ako se sadnja obavlja po toplom vremenu, poželjno bi bilo odrezati deo lisne mase kako bi smanjili isparavanje vode preko lista i tako poboljšali primanje biljaka.

Kvalitetan rasad

- Rasad prispeva za rasađivanje 30-45 dana posle nicanja,
- Biljke treba da su čvrste, zdrave, sa najmanje četiri normalno razvijena lista i dobro razvijenim korenovim sistemom.

Osnovna obrada i priprema zemljišta za sadnju

- Pred jesenje oranje razbacati oko 30-50t/ha zgorelog stajnjaka,
- Jesenje oranje izvesti na dubinu 25-30cm sa zaoravanjem stajnjaka,
- Predsetvena priprema se obavlja u proleće tanjiračom, drljačom, a najbolje bi bilo setvospremačem,
- 2/3 NPK đubriva se unosi u jesen pred oranje,
- 1/3 NPK đubriva se unosi pred pripremu zemljišta za sadnju.

Biljka kupusa sedam dana posle sadnje

Obrada zemljišta za postrnu setvu

- Bez stajnjaka,
- Plića obrada, do 20cm,
- Startno đubrenje.

Rasađivanje

Rani kupus

- Rasađuje se od kraja marta,
- Razmak sadnje: 40-60x30-40cm,
- Sklop od oko 50 hiljada biljaka po hektaru.

Kasni kupus

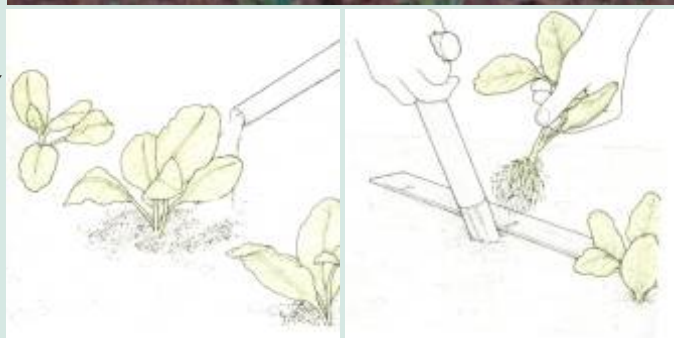
- Rasađivanje se obavlja u julu,
- Razmak sadnje: 70x50 ili 70x60 cm,
- Sklop od oko 25-30 hiljada biljaka po hektaru.

Sadnja

- Ručna ili mašinska,
- Razmak sadnje zavisi od sorte, zemljišta, primenjene mehanizacije, načina gajenja i dr.,
- Rasad se sadi na dubinu do prvog lista,
- Posle rasađivanja izvršiti zalivanje.

Potrebno je proizvesti više oko 10% rasada, zbog kasnijeg popunjavanja mesta na njivi gde rasađivanje nije uspelo.

Dobar prijem rasada u polju

Osnovno đubrenje i prihranjivanje

Samo **hemijska analiza zemljišta** daće potpun uvid u plodnost, a **konsultacija sa stručnjakom** omogućiće pravilnu primenu mineralnih đubriva.

Prinosom od 60t/ha kupus iznese sa njive:

- 216 kg N,
- 90 kg P₂O₅ i
- 330 kg K₂O (čistih hraniva).

Dobro pripremljen (zgoreli) stajnjak poželjno je koristiti u proizvodnji kupusa. Njime će se popraviti fizičke, hemijske i biološke osobine zemljišta, čime će se stvoriti uslovi za uspešnu proizvodnju.

07

Vrsta mineralnog hraniva	Planirani prinos t/ha			
	30 t/ha	50 t/ha	60 t/ha	70 t/ha
NPK (8:16:24)		200	300	400
NPK (15:15:15)	400			
KAN (27%)	200	100	100	200
Multi-Comp Base, Cropcare 4, Osmocot exact, ...	100	250	300	300
Polyfeed (20:20:20), Cropcare 1, Peters Profesional (20:20:20)...		200	250	300
Cropcare 3, Polyfeed (16:8:32), Universol (18:11:18)...		80	100	150
Multi KMg, Kalijum sulfat...			50	80

Orientacione količine mineralnih đubriva za odgovarajući prinos [kg/ha]

Kritične vrednosti hemijskog sastava lista kupusa (University of Florida, 1991)

Status hraniva	N (%)	P (%)	K (%)	Ca (%)	Mg (%)	S (%)	Fe (ppm)	Mn (ppm)	Zn (ppm)	B (ppm)	Cu (ppm)	Mo (ppm)
Pet nedelja posle rasađivanja												
Deficit	<3,2	<0,3	<2,8	<0,8	<0,25	-	<30	<20	<30	<20	<3,0	<0,3
Optimum	3,2-6,0	0,3-0,6	2,8-5,0	1,1-2,0	0,25-0,6	0,3-0,6	30-60	20-40	30-50	20-40	3,0-7,0	0,3-0,6
Suficit	>6,0	>0,6	>5,0	>2,0	>0,6	-	>100	>40	>50	>40	>10	-
Osam nedelja posle rasađivanja												
Deficit	<3,0	<0,3	<2,0	<0,8	<0,2	<0,3	<30	<20	<30	<20	<3,0	<0,3
Optimum	3,0-6,0	0,3-0,6	2,0-4,0	1,0-2,0	0,25-0,6	0,3-0,8	30-60	20-40	30-50	20-40	3,0-7,0	0,3-0,6
Suficit	>6,0	>0,6	>4,0	>2,0	>0,6	>0,8	>100	>40	>50	>40	>10	>0,6
Glavica u formiranju												
Deficit	<3,0	<0,3	<1,7	<0,8	<0,25	-	<20	<20	<20	<30	<4,0	<0,3
Optimum	3,0-4,0	0,3-0,5	2,3-4,0	1,5-2,0	0,25-0,45	0,3	20-40	20-40	20-30	30-50	4,0-8,0	0,3-0,6
Suficit	>4,0	>0,5	>4,0	>2,0	>0,45	-	>100	>40	>40	>50	>10	-

- Uporedna kontrola hemijskog sastava zemljišnog rastvora i novo formirane lisne mase, nekoliko puta tokom vegetacije, omogućiće nam potpunu racionalizaciju đubrenja, kao i uvid u iskorišćenost pojedinih hraniva.

Mere nege

Međuredna obrada

- Razbijanje pokorice,
- Uništavanje korova,
- Delimično zagrtanje stabla biljke.

Navodnjavanje

- Vreme i norme zalivanja određuju se prema klimatskim uslovima, tipu zemljišta i stanju useva,
- Optimalna zalivna norma je oko 40 l/m²,
- Broj zalivanja kod rane proizvodnje je od 3 do 6 puta,

Okopavanje kupusa

Koje sisteme koristiti za navodnjavanje?

- Veštačka kiša,
- Brazde,
- Kap po kap.

Kritični periodi za vodom

- Posle rastađivanja i
- Pred formiranje glavice.

Neravnomerno navodnjavanje može dovesti do pucanja glavice.

Prihranjivanje

- 7-10 dana posle rastađivanja (Polyfeed 20:20:20+Me, Cropcare 1, Peters Profesional 20;20;20+Me...),
- Intenzivan porast (KAN, AN, Multi KMg, Kalijum sulfat...),
- Pred početak formiranja glavice Cropcare 3, Polyfeed 16:8:32+MgO+Me, Universol 18:11:18+2MgO+Me...).

U prvoj polovini vegetacije koriste se azotna, a u drugoj polovini lakorastvorljiva fosforna i kalijumova hraniva

Period prvog prihranjivanja kupusa

09

Folijarnu prihranu obavljati sa zaštitom kupusa od bolesti i štetočina

Proizvodnja kupusa direktnom setvom

- Za jesenu i zimsku potrošnju,
- Zemljište mora da je strukturno i dobro pripremljeno,
- Obavezno je jesenje duboko oranje,
- Setva se obavlja u maju i junu mesecu,
- Utroši se od 1,5 do 2kg semena/ha,
- Dubina setve je 1-2cm,
- Proređivanje se vrši kada biljke obrazuju 2-3 lista,
- Ostala nega je ista kao kod proizvodnje iz rasada.

Period intenzivnog porasta biljke

Preparati za zaštitu kupusa

- Najčešće korišćeni preparati u zaštiti kupusa

PROGRAM ZAŠTITE KUPUSA										
Razvojni stadijum kupusa		Pre setve	Setva	Pre nicanja	Kotiledoni	2-3 lista	4-6 listova	6-8 listova	Form. glavice	Berba
PREPARAT	ŠTETOČINA									
Herbicidi										
Treflan EC	Travnj i širokolisni korovi	Inkorporacija 1,5 l/ha								
Župilan E-48	~II~									
Devrinol	~II~			2-5g/10m ²						
Stomp 330 E	Jednogodišnji travni						5 l/ha			
Goal 2E	Travnj i širokolisni korovi						1,5-2,5 l/ha			
Fusilade	Jednog. i višeg. travni						1-3 l/ha			
Fungicidi										
Cineb S-65	Plamenjača, Crna pegavost						3 – 4 kg / ha			
Dithan M-45	Plamenjača, Crna pegavost						2 – 3 kg / ha			
Ridomil Z-72	Plamenjača						2.5 kg / ha			
Tiram WP	Dezinfekcija semena	4g/kg semena								
Insekticidi										
Karate 2,5 EC	Biljne vaši, Kupusova muva						0,03%			
Calypso 489 SC							0,02%			
Fosfamid 40							0,08-0,1%			
Pirimor 25WG							0,1%			
Mospilan 20 SP							0,02-0,03%			
Talstar 10-EC	Lisna soвица,						0,02-0,03%			
Karate 2,5 EC	Leptiri kupusari,						0,03-0,04%			
Fastac 10-EC	Kupusni moljac						0,01%			
Rogor 40	Buvač, Kupusova muva						0,1%			
Basudin 40							0,15%			

Pri tretiranju kupusa pesticidima koristiti okvašivače (npr. Nonit, Trend 90, Radovit N, Citowet...) radi boljeg prijanjanja preparata na list kupusa koji ima voštanu prevlaku.

Pre korišćenja svakog preparata pročitati i slediti uputstvo o njegovoj upotrebi!

Hibridi i sorte

Najzastupljenije sorte i hibridi na njivama Srbije (2002)

SORTA		CENA SEMENA
Srpski melez 4	Srednje rana sorta, prosečne težine glavice 2,5kg. Pogodan za kiseljenje glavica.	50g semena/2,2 €
Srpski melez 10	Rodna, srednje rana sorta, krupnih glavica (oko 3kg), koje lako pucaju. Pogodan za kiseljenje ribanca.	50g semena/2,2 €
Futoški	Kasna sorta. Okruglo-pljosnate, svetlo-zelene boje, vrlo zbijene glavice prosečne težine 3-4kg.	50g semena/2,2 €
HIBRIDI		
Elisa F1	Super rani hibrid. Glavica težine 0,8-1,3 kg. Gaji se i na otvorenom i u zaštićenom prostoru.	2500 semena/15 €
Adema F1	Ranostasan, prinosan, kvalitetan. Dospeva za berbu za oko 55 dana. Pogodan za gajenje ispod agrila.	2500 semena/18 €
Hunter F1	Veoma rani hibrid, dužine vegetacije od 50 do 55 dana.	1000 semena/9 €
Balbro F1	Koristi se za ranu proizvodnju kao svež. Veoma je prinosan.	2500 semena/18 €
Minoris F1	Rani hibrid, okruglih glavica težine 1-1,5kg. Dobro se čuva na njivi.	2500 semena/7,5 €
Grenadier F1	Srednje rani hibrid, glavice okrugle 2-4kg. Koristi se svež i prerađen.	2500 semena/15 €
Pruktor F1	Hibrid srednjeg stasavanja (75 dana). Dobro se čuva na njivi.	50g semena/27 €
Bravo F1	Popularan hibrid za kasnu proizvodnju.	50g semena/44 €
Coronet F1	Kasni hibrid. Pogodan je za duže čuvanje i skladištenje.	2500 semena/19 €
Lion F1	Kasni hibrid, pogodan za skladištenje i čuvanje.	2500 semena/18 €
Redsky F1	Okrugle do blago pljosnate glavice crvenog kupusa koji se dosta koristi za svežu potrošnju.	2500 semena/14 €

**KVALITETNA ROBA
SE PRE PRODA!!!**

Berba kupusa

- Rane sorte se beru u nekoliko navrata, a srednje rane i kasne najčešće jednom ili dva puta,
- Ne treba brati vlažne glavice, jer se tada lakše kvare,
- Berba se vrši ručno, jačim noževima,
- Po odsecanju glavice se čiste od spoljnih listova i pakuju u ambalažu u kojoj će se prodavati ili skladištiti,
- Korišćenjem traktorskih platformi ručna berba se olakšava.

Kupus je tehnološki zreo kada glavica dostigne određenu krupnoću i čvrstinu.

Tehnološka zrelost kraće traje leti, nego u jesen.

Čuvanje

- **Fermentisan (ukiseljen)**
- **Skladišten u kontrolisanim uslovima**
- Kasne sorte kupusa se u hladnjačama na temperaturi od 0-0,5°C mogu čuvati i do 6 meseci, srednje rane 3, a rane sorte 1 mesec,
- Relativna vlažnost vazduha ne sme preći 90% uz stalnu cirkulaciju vazduha,
- Za vreme čuvanja kupus gubi na težini od 8 do 26,5%.

Zdrave, prilikom berbe, manipulacije i transporta ne oštećene glavice kupusa će se lakše i duže čuvati.

Bolesti i štetočine kupusa

Poleganje rasada (*Pythium spp.*, *Rhizoctonia solani*, *Alternaria brassicae*...)

Biologija parazita

- Gljiva se održava u zaraženim biljnim ostacima u zemljištu,
- Visoka vlažnost, slaba osvetljenost i pregusta setva pogoduju razvoju bolesti.

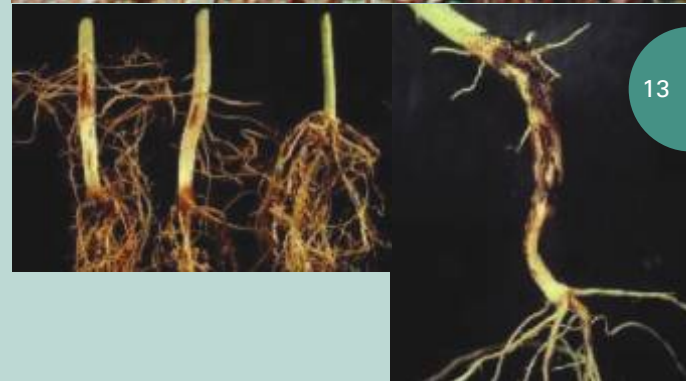
Simptomi

- Pojedinačne biljčice posle nicanja poležu i uginjavaju,
- Na hipokotilu klijanaca javljaju se vodenaste pege,
- Pege prstenasto zahvataju biljku,
- Zaraženo tkivo nekrotira i postaje tamno,
- Usled širenja zaraze u lejama nastaju prazna mesta.

Zaštita

- Koristiti zdravo, dezinfikovano seme za setvu,
- Zdrav supstrat za proizvodnju rasada,
- Ne sejati seme pregusto u leji,
- Kontrolisati uslove u leji,
- Hemijska zaštita (fungicidi): Previcur, Cineb...

Poleganje rasada

13

Kila kupusa (*Plasmodiophora brassicae*)

Biologija parazita

- Prenosi se rasadom,
- Preko trajnih spora održava se u zemljištu,
- Visoka vlažnost kiselih zemljišta i umerene temperature (oko 20°C) pogoduje razvoju parazita.

Kila kupusa

Simptomi

- Biljka zaostaje u porastu,
- Javlja se hloroza i uvenuće lišća,
- Pojava sitnih glavica,
- Na korenu su formirane guke ili izrasline.

Zaštita

- Plodored od najmanje 6 godina,
- Kalcifikacija kiselih zemljišta.

Kila kupusa

Plamenjača kupusa (*Peronospora parasitica*)

Biologija parazita

- Prezimljava u zaraženim biljnim ostacima,
- Prenosi se semenom, na samoniklim biljkama i na izvodnicama,
- Vlažno i prohladno vreme odgovara razvoju bolesti.

Simptomi

- Javlja se tokom cele vegetacije,
- Na lišću se javljaju sitne žutomrke pege,
- Jače zaraženo lišće suši se i propada.

Zaštita

- Plodored (za semensku proizvodnju),
- Koristiti zdravo seme i zemljište u proizvodnji rasada,
- Hemijska zaštita (fungicidi): Ridomil MZ-72, Aliette, Dithane M-45, Cineb S-65...

Plamenjača kupusa

Crna pegavost (*Alternaria brassicae*)

Biologija parazita

- Prenosi se preko zaraženih biljnih ostataka,
- Može se prenositi i semenom, rasadom i zvodnicama,
- Više temperature pogoduju patogenu.

Simptomi

- Na lišću se javljaju mrke, okruglaste, zonirane pege,
- Na lisnim i cvetnim drškama, ljuskama i stablu javljaju se izdužene pege,
- Zaražene ljuske ranije pucaju.

Zaštita

- Plodored,
- Koristiti zdravo seme i zemljište u proizvodnji rasada,
- Hemijska zaštita (fungicidi): Dithane M-45, Cineb S-65, Antracol WP 71, ...

Crna pegavost

15

Crna trulež (*Xanthomonas campestris*)

Biologija parazita

- Prenosi se preko zaraženih biljnih ostataka,
- Može se prenositi i semenom, a održava se na korovima (fam. kupusa), kao i u zemljištu u zaraženim biljnim ostacima,
- Širenju bakterije doprinose insekti i kišne kapi (orošavanje),
- Vlažno i toplo vreme pogoduju patogenu.

Crna trulež

Simptomi

- Rasad vene i izumire,
- Na lišću starijih biljaka pojavljuju se karakteristične pege koje se klinasto šire od ivice lista, duž nerva, ka centralnom nervu,
- Tkivo u okviru pege izumire, a nervi dobijaju tamnu boju,
- Biljke se slabo razvijaju i zaostaju u porastu.

Zaštita

- Plodored od 3 do 5 godina,
- Koristiti otporne sorte,
- Koristiti zdravo seme i zemljište u proizvodnji rasada,
- Suzbijanje potencijalnih domaćina,
- Zaražene biljke izneti iz useva i uništiti.

Crna trulež

Buvači kupusnjača (*Phyllotreta* spp.)

Biologija parazita i štete

- Sitni tvrdokrilci, dugi 1,5-3mm,
- Sjajni, crne plave ili zelene boje,
- Kreću se brzo, skaču,
- Štete prave odrasli insekti,
- Prezimljavaju kao odrasli u zemljištu,
- Izgrižene brojne rupice na listu,
- Kod jačeg napada lišće podseća na sito,
- U fazi nicanja mogu uništiti čitav usev,

Suzbijanje

- Plodored.
- Hemijska zaštita: Basudin 40 WP, Actara, Decis, ...

Kupusovi buvači

Veliki i mali kupusar (*Plutella maculipennis*)

Biologija parazita i štete

- Leptiri, belih krila, sa crnim šarama u uglovima prednjih krila,
- Raspon krila se kreće od 45mm kod malog i oko 60mm kod velikog kupusara,
- Gusenice velikog kupusara su svetlozelene, sa žutim uzdužnim prugama i crnim mrljama, duge do 40mm,
- Gusenice malog kupusara su tamno zelene, dužine do 30mm,
- Imaju dve generacije godišnje,
- Štete nanosi gusenica koja izgriza lisnu masu,
- Pri jačem napadu ostaju samo lisni nervi.

Suzbijanje

- Plodored,
- Hemijska zaštita: Basudin 40 WP, Talstar 10-EC, Karate 2,5 EC, Fastac 10EC...

Leptir kupusar

Larva velikog i malog leptira kupusara

Kupusna sovica (*Mamestra brassicae*)

Biologija parazita i štete

- Noćni leptir, smeđe boje,
- Gusenice su sivozelene do mrke boje,
- Gusenice su dužine 40-50mm,
- Ima dve generacije godišnje,
- Gusenica se hrani izgrizajući lišće,
- Kod masovne pojave izaziva golobrst,
- Odrasle gusenice se ubušuju u glavicu kupusa praveći hodnike,
- Hodnici su zagađeni izmetom.

Suzbijanje

- Plodored,
- Hemijska zaštita: Decis 1,25 EC, Talstar 10 EC, Fastac 10EC...

Kupusna sovica

Kupusni moljac (*Plutella maculipennis*)

Biologija parazita i štete

- Sitni leptiri (9 mm), sivkaste boje,
- Mlada gusenica je žućkasto bele boje,
- Kasnije je gusenica zelena, duga do 12mm,
- Ima 2-3 generacije godišnje,
- Prezimlajva lutka na raznim mestima,
- Rano u proleće javljaju se leptiri,
- Ženka polaže jaja na korove iz fam. kupusa,
- Lete predveče, a u toku dana miruju na biljci,
- Mlade gusenice jedu donje slojeve lista, nakon čega se taj deo suši i ostaju rupe,
- List dobija izgled fine čipke.

Suzbijanje

- Plodored,
- Suzbijanje korova
- Hemijska zaštita: Karate 2,5 Ec, Decis 1,25 EC, Talstar 10 EC, Fastac 10EC...

Leptir kupusnog moljca

Gusenica kupusnog moljca

Biljne vaši (*Aphididae*)

Biologija parazita i štete

- Insekti nežnog, mekanog tela dužine oko 4mm,
- Obojeni su nijansama crne i zelene boje,
- Žive u kolonijama beskrilnih formi,
- Postoje i krilate forme,
- Prezimljavaju u stadijumu jajeta na kasnim kupusima ili na drugim biljkama iz familije krstašica,
- Glavni su prenosioci virusa,
- Imaju više generacija u toku godine,
- Sišu sokove iz biljaka,
- Pojedini delovi ili cele biljke se deformišu i suše,
- Luče "mednu rosu" koja je dobra podloga za štetne gljive

Suzbijanje

- Plodored,
- Suzbijanje korova,
- Uništavanje žetvenih ostataka,
- Hemijska zaštita: Basudin 40 WP, Calypso 489 SC, Pirimor 50 WG, Mospilan 20 SP, Karate 2,5EC, Fosfamid 40...

Biljne vaši

Kupusna muva (*Phorbia brassicae*)

Biologija parazita i štete

- Jaje je beličasto, izduženo, vretenastog oblika, dužine 1,1mm, a širine 0,5mm;
- Larva je beznoga, blistavo bele boje;
- Prednji deo larve je jako sužen;
- Odrasla larva dostiže dužinu od 8mm;
- Lutka se nalazi u smeđem kokonu dužine 5-6mm
- Muva liči na domaću muvu, sive je boje, sa tri šire tamnije pruge na gornjoj strani grudi;
- Na telu se nalaze dosta duge čekinje;
- Muva dostiže dužinu od 6 do 6,5mm;
- Prezimljava u stadijumu lutke u zemlji;
- Javlja se kada je temperatura zemljišta oko 12°C;
- Štete prave larve, najviše na korenu;
- Napadnute biljke blede, suše se i propadaju;
- Najveće štete pravi u početnim fazama razvoja kupusa

Suzbijanje

- Plodored,
- Hemijska zaštita: Basudin 40 WP, Rogor 40 Talstar 10 EC, Fastac 10EC...

Kupusna muva

19

Kupusna stenica (*Eurydema ventrale*)

Biologija parazita i štete

- Jaje je sivkasto crne boje, dužine 1,20mm, a širine oko 0,85mm,
- Svi razvojni stadijumi liče na odraslog insekta (imaga), samo sto su svetlije boje,
- Ima dve potpune generacije godišnje,
- Prezimljava kao polno zreli imago ispod biljnih ostataka i u plitkim slojevima zemljišta,
- Odrasli insekt se pojavljuje rano u proleće,
- U proleće insekti se nalaze na korovskim biljkama iz familije kupusa,
- Štete prave ubodom u tkivo biljke, gde list počinje da gubi zelenu boju,
- Ako je napad masovan može doći do sušenja celokupne lisne površine,
- Štete su izražene posebno za vreme toplog i sušnog leta.

Suzbijanje

- Plodored,
- Hemijska zaštita: Basudin 40 WP, Talstar 10 EC, Fastac 10EC...

Kupusna stenica

Troškovi proizvodnje kupusa na otvorenom polju i procena dobiti

1. TROŠKOVI RADA				površina 1 ha
Br.	Radna operacija	Sredstvo	Br. rad. dana	Troš. rada (din.)
1.	Priprema mesta za proizvodnju rasada	Ručno	1	1500
2.	Setva	-II-	2	1200
3.	Nega rasada	-II-	6	3600
Ukupno:				6300
4.	Transport i rasturanje stajnjaka	Laki traktor	1	2800
5.	Zaoravanje strništa	Srednji traktor	1	3000
6.	Startno đubrenje	Laki traktor	1	800
7.	Tretiranje herbicidom	-II-	1	1200
8.	Predsetvena priprema zemljišta	-II-	1	1200
9.	Markiranje radova	-II-	1	600
10.	Raznošenje rasada	-II-	1	600
11.	Sadnja	-II-	1	2500
12.	Popunjavanje praznih mesta	Ručno	1	1200
13.	Postavljanje sistema za orošavanje	-II-	1	1200
14.	Međuredna kultivacija (2x)	Laki traktor	2	2400
15.	Prihranjivanje (2x)	-II-	2	2400
16.	Zalivanje (6x)	DMB Slap 400	6	6100
17.	Zaštita od bolesti i šetočina (3x)	Laki traktor	3	1200
18.	Berba	Ručno	2	6000
19.	Klasiranje i pakovanje	-II-	2	3000
20.	Transport	Kamion	2	12000
Ukupno:				54500
2. UTROŠAK I TROŠKOVI MATERIJALA				
Br.	Materijal	Količina	Cena (din.)	Vrednost
1.	Stajnjak (zgoreli)	20t	3000	6000
2.	Mineralna hraniva			
	- NPK	800 kg	12	9600
	- KAN	400 kg	8	3200
3.	Seme (hibrid)	300 g		16500
4.	Pesticidi			5800
5.	Ambalaža (rašel džakovi)	5000 kom	1	5000
Ukupno:				46100
3. OSTALI TROŠKOVI				12500
4. PRINOS GLAVICA KUPUSA				40 t
5. VP CENA GLAVICA KUPUSA				6 din/kg
6. VREDNOST PROIZVODNJE				240000
7. UKUPNI TROŠKOVI				113100
8. PRIHOD				126900

U kalkulaciju troškova nisu uzeti troškovi zemljišta, kapitala i osiguranja useva.

Karfiol (*Brassica oleracea* var. *botrytis* D.C.)

- Veoma cenjeno povrće čiji je jestivi deo zadebljala metamorfozirana cvast sa skraćenim cvetnim drškama (ruža). Spada u grupu povrća koju nije lako proizvesti zbog njegove neotpornosti na niske i visoke temperature, bolesti i štetočine.
Poleganje rasada
- U tehnološkoj zrelosti ruža ima znatnu hranljivu vrednost i specifičan prijatan ukus zbog čega karfiol ubrajaju u delikatesno povrće.

Zemljišni uslovi

- Na kiselim zemljištima dolazi do deficita mikroelementa molibdena (kovrdžav list i deformacija cvasti), a na baznim mikroelementa bora (trulež i šupljikavost središnjeg dela cvasti).

Karfiol

21

Plodored

- Obavezan
- Dobri prduslovi su mahunarke, paradajz, krompir, žita...

Obrada i đubrenje

- Obrada zemljišta uslovljena je vremenom berbe preduseva i ista je kao kod kupusa,
- Uz osnovnu obradu poželjno je korišćenje stajnjaka (30-50tha),
- Na srednje obezbeđenim zemljištima primenjuje se oko 800kg/ha NPK đubriva (najbolje 8:16:24).

Gajenje

- *Proizvodnja rasada, rasadivanje, mere nege uključujući i zaštitu od bolesti i štetočina ista je kao i kod kupusa. Najbolje rezultate daje kada se gaji kao kasni usev.*

Prihranjivanje

- *I prihranjivanje izvodi se oko 3 nedelje posle presađivanja sa 200kg/ha KAN-a,*
- *II prihranjivanje mesec dana posle prvog istom količinom hraniva,*
- *Kod sorte duge vegetacije potrebno je i III prihranjivanje.*

Kako dobiti ružu bele boje?

- *Kod sorata koje nemaju sposobnost samopokri- vanja potrebno je cvast zaštititi povezivanjem listova ili pokrivanjem cvasti otkinutim donjim listovima.*

Ambition F1

Zašto se ruža ne formira ili je slabog kvaliteta?

- *Oštećenje vegetativnog pupoljka u ranoj fazi (mraz, mehanička povreda, štetočina),*
- *Rasađen prestar rasad,*
- *Nedovoljna ishrana azotom,*
- *Visoke temperature izazivaju često prorastanje listova kroz ružu,*
- *Listovi ne štite ružu od sunca i ona žuti (starije sorte).*
- *Zakasnela berba dovodi do izduživanja cvetnih grana pri čemu ruža postaje rastresita.*

Berba, pakovanje i čuvanje karfiola

- Najčešće višekratna ručna berba,
- Bere se čvrsta, tehnološki zrela cvast za vreme suvog i sunčanog vremena,
- Skraćuju se svi listovi i ruža ostaje samo bočno njima zaštićena,
- Na većim površinama u olakšanju berbe koriste se obično transportne trake,
- Ruže izmrzavaju na temperaturi od 3°C,
- Pakuje se najčešće u gajbice,
- Uslovi čuvanja su isti kao kod kupusa,
- U sobnim uslovima postaje neupotrebljiv posle par dana.

Karfiol u gajbici

Prinosi

- Sorte kratke vegetacije, 15-20tha,
- Sorte srednje vegetacije, 20-25tha,
- Sorte duge vegetacije, oko 30tha

Sortiment

Casper F1,	Asterix F1,
Roxford F1,	Elan F1,
Arfak F1,	Nautilus F1,
Fremont F1,	Siria F1,
Plana F1,	Cortes F1,
Amfora F1,	Serano F1,
Fargo F1,	Rapido F1,
Amsterdam F1,	Smila F1,
Fremont F1,	Gipsy F1,
Baldo F1,	Navona F1 (romanesko tip),
Pavilion F1,	Graffiti F1 (ljubičasti)...

Brokoli (*Brassica oleracea* var. *botrytis* svar. *cymosa*)

- Za razliku od karfiola formira rastresitu cvast slobodnih cvetnih pupoljaka zelene boje. Poslednjih godina kod nas zauzima sve veći prostor na trpezi i njivi. Bogatiji je po hemijskom sastavu od karfiola, a najnovija istraživanja govore o tome da sadrži i neke antikancerogene materije.

Gajenje

- Tehnologija gajenja se ne razlikuje značajnije od one koja se primenjuje kod karfiola i kupusa. Kod prihranjivanja za razliku od karfiola dodaje se oko 20% više azotnih hraniva. Takođe se gaji najčešće preko rasada kao i ostale kupusnjače. Rasaduje se sa 4-5 dobro razvijenih listova na rastojanje najčešće 60-70x30-40cm, čime se postiže sklop od 35-45000 biljaka/ha.

Sortiment

- Lucky F1, Griffen F1, Marathon F1, Stolto F1, Montop F1, Flash F1, Viking F1,...

Čuvanje

- Ubrane cvasti čuvati na temperaturi do 4°C, kako ne bi došlo do otvaranja cvetova u cvasti. Na 0°C i pri relativnoj vlažnosti vazduha od 90 do 95% cvasti je moguće čuvati nekoliko nedelja.

Berba

- Bere se kada je cvast potpuno razvijena, a cvetovi još nisu otvoreni,
- Najčešće sukcesivno svakih 2-3 dana,
- Prvo se odseca primarna (centralna) cvast sa 10-15cm zadebljale stabljike,
- Kod jesenje proizvodnje na bočnim granama 2-3 nedelje posle I berbe stižu za berbu i sekundarni cvetovi kojih ima veći broj, ali su sitniji,
- Prinosi se u savremenom načinu gajenja kreću od 10 do 20t/ha.

Brokoli

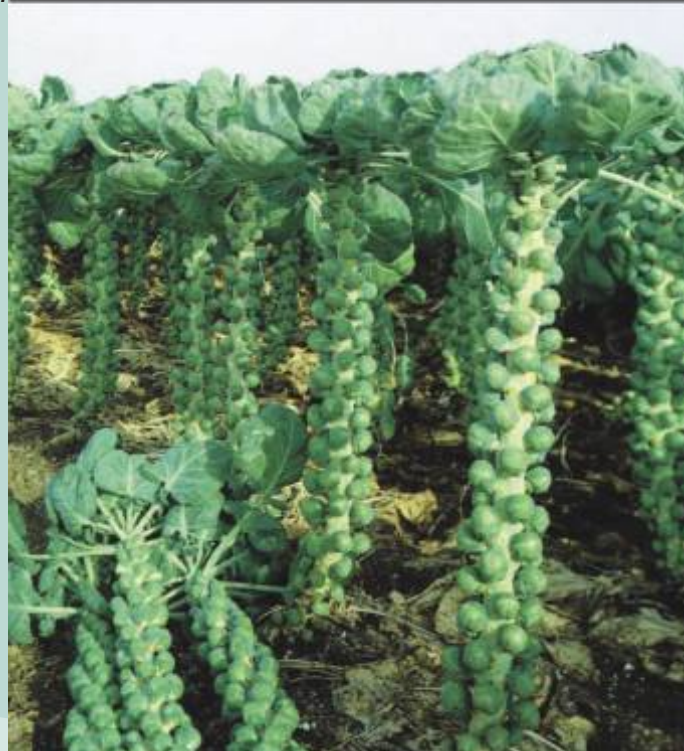
Kelj pupčar (Briselski kupus)

25

Značaj i iskorišćavanje

- Po hranljivoj vrednosti je u poređenju sa drugim kupusnjačama na prvom mestu,
- Sadrži belančevina preko 4%, ugljenih hidrata oko 7,5%, masti 0,5%...,
- Bogat je vitaminima A, B1, B2, C i mineralima (P, K, Ca, Fe, Mg, Cu, S, J...),
- Koristi se svež i na različite načine pripremljen (kuvan, kiseljen...).

Lunet F1

Šta je jestivi deo kod kelja pupčara?

- Kelj pupčar formira jaku, visoku stabljiku obraslu listovima koji su na dugim lisnim drškama i u čijem pazuhu rastu sitne glavice, glavičurci, zbog kojih se i gaji.

Brilliant F1

Kako i kada se gaji?

- Gaji se kao osnovna kultura,
- Ima dug vegetacioni period pa se seje u proleće (mart-maj), a rasađuje najkasnije do sredine juna,
- Najčešće se rasađuje na rastojanje 60-70x50-60 ili 70x70cm, (20000-35000 biljaka/ha),
- Potrebno je do 300g semena/ha (preko rasada),
- Veće količine azotnih hraniva utiču na formiranje rastresitijih glavičuraka, slabijeg kvaliteta,
- Ostale mere nege su iste kao kod kupusa.

Šta je dekapitacija?

- Mera koja podrazumeva zakidanje vrha biljaka, kako bi se pospešio razvoj glavičuraka. Time se dobijaju krupniji glavičurci i veći prinos. Dekapitacija se vrši kada su prvoformirani glavičurci (pri osnovi) prečnika oko 1,5cm.

Sortiment

- Brilliant F1, Brigitte F1, Oliver F1, Philemon F1, Titurel F1, Lunet F1, Boxer F1,...

Otpornost na niske temperature

- Od svih kupusnjača najbolje podnosi niske temperature. Sorte za kasnu jesenu i zimsku proizvodnju beru se pod snegom. Niske temperature (preko -10°C) sa golomrazicom izazivaju propadanje biljaka. Takođe i velike količine snežnih padavina utiču na izvaljivanje i lomljenje biljaka i smanjenje roda. Glavičurci koje "uhvati" mraz i slana bivaju ukusniji za jelo.

Berba i prinosi

- Glavičurci u pazuhu listova su potpuno formirani,
- Bere se sukcesivno, od osnove ka vrhu,
- Pojedine sorte se u našim uslovima (Vojvodina) pod snežnim pokrivačem mogu brati i do februara meseca na otvorenom polju,
- Radi lakšeg branja biljke se u toku zime mogu iščupati i smestiti u skladište na dozrevanje glavičuraka. Stablo sa ostranjenim listovima, koji se brzo kvare, ovako se može brati i do mesec dana,
- U zavisnosti od hibrida i vremena proizvodnje prinosi su od 10 do 20t/ha,
- Na tržište se doprema u mrežastim džakovima ili manjim kutijama,
- Ubran se može čuvati u komorama na 0°C i RVV do 95% i do 5-7 nedelja.

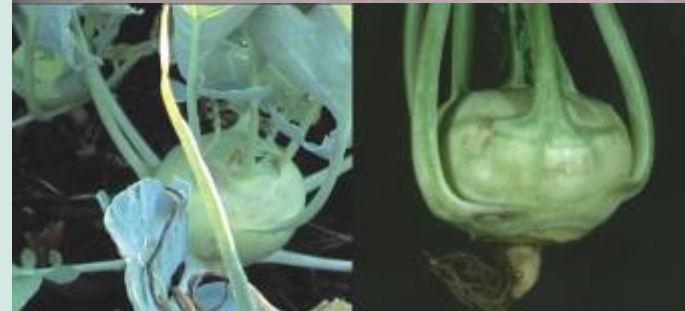
Kelj pupčar u džaku

Keleraba (*Brassica oleracea* var. *gongylodes* D.C.)

- Keleraba se kod nas gaji na ograničenim površinama. Upotrebljava se u svežem stanju ili za pripremanje mnogih jela.
- Hranljivija je od kupusa. Sadrži dosta vitamina C, po čemu je među vodećim povrtarskim vrstama.
- Gaji se na sličan način kao i kupus. Ukoliko su uslovi gajenja neodgovarajući (suša, loša ishrana...) jestivi deo postaje drvenast i neupotrebljiv. Jestivi deo je zadebljala stabljika iznad površine zemlje koja podseća na loptu.
- Rasađuje se gušće od ostalih kupusnjača (30-50x25-30cm, 70000-110000 biljaka/ha), jer razvija manju vegetativnu masu. Najlakše se dobija kvalitetan plod iz rane proizvodnje. Glavičasti deo stabla se koristi pre dostizanja pune veličine. Prinosi se kreću od 10t/ha (rane sorte), pa do 30t/ha (kasne sorte).
- Od sorata najzastupljenije su: Bečka bela, Bečka plava, Rogli, Lanro, Trero, Avanti F1, Cyndu F1,...

Beleške

Lined writing area for notes, consisting of horizontal lines on a light green background.

